

ישראל מאיר הכהן מראדין (ה"חפץ חיים")

מחבר ה"משנה ברורה" וה"חפץ חיים" - (נפטר 1933)

חיבר ספרים רבים, והספרים המרכזיים בהגותו הם "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון" על דיני לשון הרע, ו"משנה ברורה" – פירוש לשולחן ערוך אורח חיים. על שמו נקרא הקיבוץ "חפץ חיים".

"החפץ חיים"

בשלהי שנות השישים של המאה ה"ט, בא רבי ישראל מאיר הכהן לכלל מסקנה כי איסורי לשון הרע ורכילות הם נושא זנוח בספרות ההלכתית, בחינת מצווה שאין לה הופכין, והוא קשר את התארכותה של הגלות בעבירה על איסורים אלה. לדעתו, בהעדר ספר המרכז את ההלכות בנושא זה:

נתמוטט העניין מכל וכל, כי ממילא הורגל האיש לדבר כפי שיזדמן שיצא מפיו, ולא להתבונן בו מתחילה פן דבר זה נכנס בכלל איסור רכילות ולשון הרע (הקדמה לספר חפץ חיים).

על כן חיבר - בראשונה בעילום שם ורק לאחר שנים הרבה בשמו - את ספר ההלכה "חפץ חיים", בבקשו לרמוז למקרא: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה" (תהלים לד, יג-יד).

הספר, יצא לאור בראשית שנות השבעים של המאה ה"ט. כעבור שנים אחדות כתב את ספרו "שמירת הלשון", ברמזו לדברי המקרא: "שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו" (משלי כא, כג), שעניינו דברי חז"ל בתחום זה. מאז נכרך שמו של החפץ חיים במאבק בלשון הרע. הוא האמין באמונה שלמה כי מצוות לא ניתנו אלא אם אפשר לקיימן. לכן, עם כל הקושי העצום הנובע מטבע אנוש, ביקש ללמד שניתן לנצח את הנטייה הטבעית של האדם לדבר לשון הרע, או לפחות לצמצם אותה. בנוסף לספרים אלה חיבר ספר על המצוות הנוהגות בזמן הזה, על טהרת המשפחה, ועוד.

משנה ברורה

הוא היה פוסק הלכה מובהק, ופירושו "משנה ברורה" לשולחן ערוך, אורח חיים,

הספר "משנה ברורה" הוא פירוש מסכם לשולחן ערוך "אורח חיים". הפירוש הכולל את דיני היום-יום בחיי היהודי - תפילה, שבת ומועדים - היה לאבן יסוד שהכול נזקקים לה.

הפירוש כולל שלושה חלקים:

"משנה ברורה" - בירור דברי השולחן ערוך וטעמו מהגמרא ומהפוסקים, עם תוספת הדינים וההלכות הפזורים בספרי הפוסקים שאחרי השולחן ערוך.

"ביאור הלכה" - דיון מעמיק בהלכות שונות והסבר דינים שונים המוזכרים ב"משנה ברורה".
"שער הציון" - מקורות לכל הדינים שהובאו.

הספר "משנה ברורה" מודפס יחד עם השולחן ערוך והגהות הרמ"א, ובנוסף להם הפירושים "באר היטב" מאת רבי יהודה ברבי שמעון דיין בטיקטין, שליטת את הפוסקים של הפוסקים שהיו לפניו, ו"שערי תשובה" מאת רבי חיים מרדכי מרגליות, רב בדובנא, שליטת פסקי הלכה מתוך ספרי השאלות ותשובות (שו"ת).
לאחרונה יצאו מהדורות של "משנה ברורה" עם השוואות לפסקיו של בעל "חזון איש".

למה נתחבר הספר?
על הצורך לחבר את הספר כותב רבי ישראל מאיר הכהן:

על אף שארבע חלקי השולחן ערוך נצרכים למעשה, מכל מקום חלק "אורח חיים" מוקדם לכול, כי ידיעתו הכרחית בכל יום מימי חיי האדם לקיום התורה, ובלעדיו לא ירים איש ידו ורגלו. ראיתי כי מועטים האנשים הקובעים לימודם ב"אורח חיים", ומצאתי כי שתיים הם הסיבות לדבר:

האחת - כי לימוד שולחן ערוך בלי לימוד הטור הוא כספר החתום, כי רבי יוסף קארו, כשסידר את השולחן ערוך הייתה דעתו שילמדו תחילה את עיקר הדינים ומקורם בטור ובביאורו "בית יוסף". אך כיוון שבטור וב"בית יוסף" יש לפעמים כמה דעות חלוקות - ערך לפנינו את שולחנו הטהור לידע הלכה למעשה בכל דין ודין. ולימוד כל דין שבשולחן ערוך במקורו וטעמו מן הטור ו"בית יוסף" יכבד מאוד בזמננו.

והסיבה השנייה למיעוט לימוד "שולחן ערוך" - כי כבד הדבר מאוד לידע ממנו את הדין למעשה, מפני התחלקות רוב הדעות המובאות בין הפוסקים האחרונים, ואין אדם יודע לאן לפנות.

גם ראיתי כי מאז שקיצר בעל "באר היטב" את דברי הפוסקים שקדמו לו, עברו בערך מאה ושלשים שנה, ומאז רבו מפרשי השולחן ערוך. עד כי עתה כשנצרך האדם לידע איזה דין למעשה שאינו מבורר בשולחן ערוך, הוא מוכרח לחפש בספרים רבים, ב"פרי מגדים" וב"דרך החיים" ובחידושי רבי עקיבא איגר, וב"חיי אדם" וב"מחצית השקל" ורבים כהם, ואין קץ לעמלו.

על כן נתעוררתי ונתחזקתי בחסדי הש"י לתקן את כל אלה, כי עשיתי בעזר ה' ית' ביאור מספיק לדעתי על שולחן ערוך אורח חיים, ובו ביארתי את כל דין שבשולחן ערוך בטעמו ונימוקו מגמרא ופוסקים אשר לא יהיה כספר החתום, גם ביארתי בו, במקום שנמצא דעות בין הפוסקים, את מסקנת האחרונים להלכה על כל דין.

הספר "משנה ברורה" נתקבל כספר הלכה ברוב תפוצות ישראל בדור האחרון.

לעיון נוסף
על חופש המידע וזכויות הפרט / יהודה איזנברג
על לשון הרע ועל הענישה עליה במשפט העברי / נחום רקובר

מקור הערך: איזנברג, מקורות שונים